

Biuletenio tematika ir tema

Energetika, energijos politika ir ekonomika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas

Mažėjantis gimstamumas: tendencijos, pasekmės, išeičių paieškos

Esminiai žodžiai

Demografiniai pokyčiai, gimstamumas, gimstamumo rodiklis, Suomija, Lenkija, Prancūzija, Vengrija, gimstamumo skatinimo priemonės

Serija ir registracijos numeris

V-2025-7 ir V-2025-8

Leidimo data

2025-09-29

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

☒ Analitinė apžvalga ☐ Kita

Šaltiniai: kategorijos

- ☐ Teisės aktai ☐ Politinė komunikacija
☐ Analitinių centrų kūriniai / leidiniai
☒ Žiniasklaidos turinys ☐ Socialinių tinklų turinys
☒ Statistiniai duomenys ☒ Mokslo darbai
☐ Metainformaciniai produktai
☐ Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

2001 10 15 -
2025 09 07

Šaltiniai: kalbos

- ☒ Lietuvių k. ☐ Lenkų k.
☒ Anglų k. ☒ Kitos ES kalbos
☐ Rusų k. ☐ Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2025). *Mažėjantis gimstamumas: tendencijos, pasekmės, išeičių paieškos* (V-2025-7 ir V-2025-8). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109 Vilnius.

Turinio apžvalga

Šioje apžvalgoje bendrais bruožais aptariama:

- gimstamumo mažėjimo priežastys;
- gimstamumo tendencijos įvairiuose pasaulio regionuose;
- diskusiniai aspektai, ar reikia skatinti gimstamumą;
- gimstamumo skatinimo priemonės Suomijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje ir Vengrijoje.

1. Įžanga

Pastaraisiais dešimtmečiais **gimstamumo rodikliai daugelyje pasaulio šalių nuosekliai mažėja**, o ši tendencija tampa vis aktualesne viešųjų diskusijų socialiniais ir ekonominiais klausimais tema.

Demografinių pokyčių mastas ganėtinai ryškus ekonomiškai išsivysčiusiose valstybėse, kuriose gimstamumo lygis dažnai jau nebesiekia nė kartų kaitai būtino rodiklio – 2,1 vaiko vienai moteriai. Tokia situacija kelia klausimų dėl ateities visuomenės struktūros, darbo rinkos perspektyvų bei ilgalaikės socialinės sistemos tvarumo.

Apskritai gimstamumas mažėja globaliu mastu, tačiau **skirtingose pasaulio dalyse demografiniai pokyčiai vyksta nevienodai**. Europoje ir Rytų Azijoje stebimas ypač ryškus gimstamumo kritimas, o kai

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

kuriuose Afrikos regionuose šis rodiklis išlieka aukštas ar net perteklinis. Toks netolygus populiacijos pasiskirstymas lemia skirtingus socialinius bei ekonominius sunkumus – visuomenės senėjimo problemas bei darbo jėgos trūkumą vienoje šalyje ir spartų gyventojų skaičiaus augimą bei išteklių stoką kitose.

Mažėjantis gimstamumas gali turėti ilgalaikių neigiamų pasekmių – mažtanti dirbančiųjų skaičiui gali silpnėti pensijų sistema, aštrėti ekonomikos lėtėjimo rizika, išsivystyti priklausomybė nuo imigruojančios darbo jėgos. Todėl natūraliai kyla klausimas, ar valstybės turėtų aktyviai skatinti gimstamumą, ir jei taip, kaip tai daryti. **Dauguma Europos Sąjungos (ES) šalių taiko vienokias ar kitokias šeimų rėmimo priemones**, aprėpiančias finansines išmokas už vaikus, darbo ir šeimos derinimo galimybes, kompensacijas už dirbtinio apvaisinimo paslaugas ir pan.

Šiame darbe bendrais bruožais aptariamos mažėjančio gimstamumo priežastys, dabartinės pasaulinės gimstamumo tendencijos, kai kurių Europos Sąjungos valstybių gimstamumo skatinimo priemonės ir kita. Kalbant apie gimstamumo tendencijas apžvalgoje dažniausiai remiamasi suminiu gimstamumo rodikliu (angl. *total fertility rate*) – tai vidutinis vaikų, kuriuos moteris pagimdė per savo reproduktyvųjį gyvenimo tarpą (įprastai 15–49 gyvenimo metais), skaičius. Svarbu paminėti, kad suminis gimstamumo rodiklis, lygus maždaug 2,1 vaiko vienai moteriai, daugumoje išsivysčiusių šalių laikomas kartų kaitą užtikrinančia palankiausia demografinė pusiausvyra, nes toks gimstamumo lygis užtikrina optimalų populiacijos atsinaujinimą. Dažniausiai šis rodiklis ir yra atspirties taškas vertinant gimstamumo situaciją, nors jis gali skirtis šalyse, kuriose kūdikių ir vaikų mirtingumas yra didesnis.

2. Mažėjantis gimstamumas ir šio reiškinio priežastys

Praėjusiame amžiuje Europoje vyko reikšmingi gimstamumo statistikos pokyčiai – baigėsi vadinamasis pirmasis demografinis perėjimas (angl. *demographic transition*) ir ėmė ryškėti mažėjančio gyventojų prieaugio tendencijos. Mokslininkai XX a. Europos demografinėje raidoje išskiria kelis laikotarpius, atspindinčius skirtingus gimstamumo dinamikos etapus – nuo laipsniško mažėjimo iki laikino augimo, netrukus vėl perėjusio į nuosmukį:¹

- **etapas, trukęs iki 1914 m.**, pasižymėjo laipsnišku gimstamumo mažėjimu. Daugelyje Europos šalių tokia tendencija išryškėjo dar paskutiniaisiais XIX a. dešimtmečiais. Tiesa, mažiau industrializuotose valstybėse, tokiose kaip Serbija ir Rumunija, gimstamumo rodikliai aukščiausią lygį pasiekė tik XIX a. pabaigoje, kai kur, pvz., Bulgarijoje – net XX a. pradžioje. Gyventojų prieaugio nuosmukis žemiausią tašką pasiekė per Pirmąjį pasaulinį karą.
- **Kitas etapas apima tarpukarį.** Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui gimstamumo kreivė trumpam šoktelėjo dėl karo metu atidėtų planų pagausinti šeimas, tačiau netrukus ėmė ryškėti gimstamumo mažėjimo tendencija.

¹ Koloh, A., Rákosník, J., Schad, T. (2023 m. vasario 21 d.). Demographic Change in Europe in Contemporary History (ca. 1900–2000). Prieiga per internetą: <https://books.openbookpublishers.com/10.11647/obp.0323/ch15.xhtml>

- **Vadinamasis „kūdikių bumas“ – etapas, apimantis laikotarpį nuo 1946 iki 1964 metų.** Šis laiko tarpsnis išsiskiria reikšmingu gimstamumo padidėjimu, kuris tuo pat metu vyko daugelyje didesnes pajamas gaunančių šalių.²
- **Praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje prasidėjo etapas,** dar vadinamas antruoju demografiniu perėjimu. Šiam laikotarpiui būdingas toliau mažėjantis gimstamumas, nors Europos gyventojų skaičius vis tiek auga.

Kalbant apie bendrą gimstamumo mažėjimą, panašios **tendencijos išryškėjo ne tik Europoje, bet ir kitose labiau išsivysčiusiose Vakarų pasaulio valstybėse. Tiesa, lyginant situaciją atskirose valstybėse, galima įžvelgti šiokių tokių skirtumų.** Jie daugiausia susiję su ekonominės raidos ypatybėmis, socialinėmis normomis, sveikatos apsaugos ir švietimo sistemų pažanga, religinių tradicijų įtaka, moterų užimtumo bei šeimos politikos dinamika ir kitais veiksniais. Skirtingose valstybėse gimstamumas laikėsi skirtinguose lygiuose ir mažėjo nevienodais tempais.

Pavyzdžiui, apie 1800-ius metus **Jungtinėje Karalystėje** statistinė moteris per savo gyvenimą pagimdavo vidutiniškai penkis vaikus, bet per kitą šimtmetį situacija smarkiai pakito – iki 1900 metų gimstamumo rodiklis šalyje smuko iki 3,9 vaiko vienai moteriai. Dar po kelių dešimtmečių, 1935 metais, šis rodiklis leidosi dar labiau – iki 1,79 vaiko.³ Tarpukariu gyventojų prieaugis toliau mažėjo iki vadinamojo „kūdikių bumo“. 1965 m. gimstamumo rodiklis buvo apie 2,81. Šis laikotarpis tęsėsi iki maždaug 1980 metų. Po to gimstamumo kreivė vėl smuko – nukrito iki maždaug 1,7 vaiko vienai moteriai. Likusius praėjusio amžiaus dešimtmečius rodiklis išliko gana stabilus – tarp 1,73 ir 1,78.⁴

Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) gimstamumo mažėjimas stebimas nuo XVIII a. pabaigos. 1790 m. vidutinė moteris susilaukdavo apytiksliai 8 atžalų, o XX a. pirmąjį dešimtmetį gimstamumo rodiklis tesiekė 3,8 vaiko. Ketvirtąjį dešimtmetį gimstamumas svyravo ties kartų užtikrinančia norma. „Kūdikių bumo“ laikotarpiu JAV suminis gimstamumo rodiklis piką pasiekė 1957-iais – tuomet vienai moteriai teko vidutiniškai 3,8 vaiko. Tačiau po 1960 m. šis rodiklis ėmė dar sparčiau trauktis. 1972-aisiais jis nusmuko žemiau demografinę pusiausvyrą užtikrinančios ribos ir liko tame lygyje. 1976 m. užfiksuotas rekordiškai žemas gimstamumo lygis – tik 1,8 vaiko moteriai. Nors vėlesniais dešimtmečiais gimstamumas kiek atsigavo, rodiklis visą paskutinį XX a. ketvirtį išliko mažesnis nei būtina kartų kaitai.⁵

Pasaulyje **gimstamumo mažėjimą lemia įvairios tarpusavyje susijusios socialinės, ekonominės bei kultūrinės priežastys.** Tarp pagrindinių veiksnių dažnai įvardijama **urbanizacija**. Pastarąjį šimtmetį vyko didžiausia migracija iš kaimo į miestą. Skaičiuojama, kad 1960 m. miestuose gyveno apie trečdalis pasaulio populiacijos, o šiomis dienomis – beveik 60 proc. Teigiama, kas toks pokytis paveikė ir šeimos

² Dattani, S., Rodés-Guirao, L. (2025 m. vasario 23 d.) The baby boom in seven charts. Prieiga per internetą: <https://ourworldindata.org/baby-boom-seven-charts>

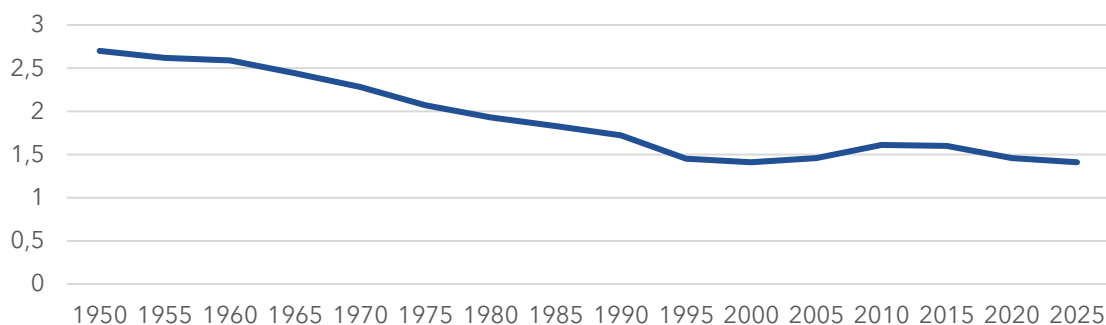
³ Sarygulov, A., Arslanagic-Wakefield P. (2023 m. rugsėjo 7 d.). Understanding the Baby Boom. Prieiga per internetą: <https://worksinprogress.co/issue/understanding-the-baby-boom/>

⁴ Statista. (2025). Total fertility rate in the United Kingdom from 1800 to 2020*. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/1033074/fertility-rate-uk-1800-2020/>

⁵ The First Measured Century. (n. d.). Family. Prieiga per internetą: <https://www.pbs.org/fmc/book/4family9.htm>

planavimo sprendimus. Kaimiškose vietovėse didesnis vaikų skaičius reiškė daugiau darbo rankų ūkyje, todėl turėti gausią šeimą būdavo naudinga. Miestuose situacija visiškai kitokia – kiekvienas vaikas reiškia didesnes išlaidas jo išlaikymui ir auklėjimui.⁶

1 grafikas. Suminio gimstamumo rodiklio pokyčiai Europoje 1950–2025 m. laikotarpiu
© (duomenys) „Statista“, 2025 m.⁷ © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2025 m.

Pažanga medicinos srityje, pakitusios higienos normos ir apskritai pagerėjusios gyvenimo sąlygos taip pat turėjo įtakos gimstamumo statistikai, nes smarkiai sumažėjo kūdikių mirtingumas. Patobulėjus sveikatos priežiūrai dauguma vaikų sulaukia pilnametystės, todėl šeimoms nebereikia stengtis turėti kuo daugiau palikuonių, kad bent keli išgyventų. Be to, kontracepcijos priemonių atsiradimas ir paplitimas suteikė galimybę tiksliai planuoti šeimos dydį ir gimdymo laiką. Tai iš esmės pakeitė požiūrį į reprodukciją ir šeimos planavimą.⁸

Viešojoje erdvėje kaip labai svarbus gimstamumo mažėjimo faktorius minima ir **didėjanti moterų emancipacija bei išsilavinimas**. Teigiama, kad geriau išsilavinusios moterys dažniau renkasi turėti mažiau vaikų, nes turi platesnes karjeros ir savirealizacijos galimybes, gali uždirbti solidiškesnes pajamas. Didesnis vaikų skaičius joms, palyginus su mažiau išsilavinusiomis moterimis, reikštų daugiau praradimų kalbant apie užimtumą ir finansus.⁹ Apskritai teigiama, kad **modernėjant visuomenėms tapo labiau vertinamas tiek vyrų, tiek moterų individualizmas, asmeniniai tikslai**, saviraiška ir karjeros siekiai, t. y. asmeniniai siekiai skatina atidėti šeimos kūrimą ir vaikų gimdymą.¹⁰

Kai kuriuose šaltiniuose užsimenama, kad mažėjančiam gimstamumui gali turėti įtakos ir vis dar **nevienodas lyčių įsitraukimas į šeiminių gyvenimą**. Pavyzdžiui, Nobelio premijos laureatės Claudios Goldin atlikti tyrimai rodo, kad dėl netolygaus tėvų atsakomybės pasidalijimo ir menko vyrų įsitraukimo

⁶ Bricker, D. (2021 m. birželio 15 d.). Bye, bye, baby? Birthrates are declining globally – here's why it matters. Prieiga per internetą:

<https://www.weforum.org/stories/2021/06/birthrates-declining-globally-why-matters/>

⁷ Statista. (2025). Total fertility rate in Europe from 1950 to 2025. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/1251565/total-fertility-rate-in-europe/>

⁸ Leridon, H. (2006 m. birželio 14 d.). Demographic effects of the introduction of steroid contraception in developed countries. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/humupd/article/12/5/603/778783>

⁹ Roser, M. (2014). The global decline of the fertility rate. Prieiga per internetą: <https://ourworldindata.org/global-decline-fertility-rate>

¹⁰ Jonkarytė, A. (2001 m. spalio 15 d.). Antrojo demografinio perėjimo teorijos bruožai. Prieiga per internetą: <https://mokslozurnalai.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2002/3/35-42.pdf>

moterys neretai atideda motinystę ar net atsisako turėti vaikų. Ekspertės nuomone, visuomenės, kurios trokšta pagerinti gimstamumo situaciją, turėtų labiau akcentuoti tėvystės svarbą.¹¹

Nemažai gimstamumo mažėjimą lemiančių priežasčių siejamos su ekonominiais aspektais. Neatmetama, kad daug jaunų suaugusiųjų atideda šeimos pagausėjimą arba visai atsisako gimdyti dėl brangstančio ir sunkiai įperkamo būsto, didelių vaiko priežiūros, švietimo ir pragyvenimo kaštų, taip pat dėl darbo rinkos neužtikrintumo. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija pažymi, kad šiuo metu **pragyvenimo kaštai bei ilgalaikės finansinės perspektyvos neapibrėžtumas** yra bene esminiai veiksniai, lemiantys mažesnę vaikų skaičių šeimose.¹² Taip pat viešojoje erdvėje užsimenama, kad įtakos gimstamumui gali turėti **klimato kaita** ir baimė dėl vaikų ateities, aplinkos, kurioje jie turės augti.¹³

Kaip matyti, demografinė raida Europoje ir kitose išsivysčiusiose šalyse reiškėsi keliais etapais – maždaug XIX a. pabaigoje prasidėjusi gimstamumo mažėjimo tendencija tęsėsi iki II pasaulinio karo pabaigos. Padėtis kiek pagerėjo vadinamojo „kūdikių bumo“ laikotarpiu. Tačiau XX a. pabaigoje gimstamumas ėmė mažėti ir ši kryptis tęsiasi iki šiol. Aptariamam procesui daugiausia įtakos turėjo urbanizacija, medicinos pažanga, kontracepcija, moterų išsilavinimas ir emancipacija, socialinių normų pasikeitimas bei vyraujantis ekonominis neužtikrintumas. Nors atskirų šalių gimstamumo mažėjimo tempai skyrėsi, bendra kryptis liko aiški – labiau planuojama motinystė (ir tėvystė), mažesnės šeimos ir svaresnė asmeninių bei ekonominių aplinkybių įtaka sprendimui turėti vaikų.

3. Dabartinės gimstamumo tendencijos

Pastaraisiais dešimtmečiais daugelis ekonomiškai išsivysčiusių ir vidutinių pajamų šalių visame pasaulyje susiduria su ryškiais demografiniais pokyčiais, tokiais kaip mažėjantis gimstamumas, visuomenės senėjimas, migracija ir kitais. Jų pasekmės, manoma, bus vis labiau juntamos tiek ekonomikoje, tiek socialinėje srityje. Esama tyrimų, kurie rodo, kad per artimiausius 25 metus net 155 iš 204 pasaulio šalių ir teritorijų (apie 76 proc. pasaulio šalių) gimstamumo rodikliai nukris iki lygio, neužtikrinančio kartų kaitos. Kai kurių mokslininkų teigimu, iki šio amžiaus pabaigos pasaulis pasidalys į dvi grupes – vieną sudarys šalys, nepajėgios išlaikyti vis labiau senstančių visuomenių, kitą – valstybės, patiriančios pernelyg spartų, sunkiai kontroliuojamą populiacijos augimą.¹⁴

2023 metais vidutinis suminis pasaulio gimstamumo rodiklis buvo 2,3 vaiko vienai moteriai. Tai gerokai mažiau nei praėjusio amžiaus šeštajame dešimtmetyje, kai šis rodiklis siekė 4,9 vaiko.¹⁵ Vis dėlto,

¹¹ Romey, V. (2025 m. sausio 8 d.). Glorify fatherhood to make more babies, suggests Nobel laureate. Prieiga per internetą:

<https://www.ft.com/content/dab50a47-af20-40fa-9d5c-76a8349fcb0>

¹² Allievi, M. (2024 m. birželio 20 d.). Birth rates halve in richer countries as costs weigh, OECD report says. Prieiga per internetą:

<https://www.reuters.com/world/birth-rates-halve-richer-countries-costs-weigh-oecd-report-says-2024-06-20/>

¹³ Shepherd, T. (2024 m. rugpjūčio 10 d.). Birthrates are plummeting worldwide. Can governments turn the tide? Prieiga per internetą:

<https://www.theguardian.com/world/article/2024/aug/11/global-birthrates-dropping>

¹⁴ 3 in 4 countries could be below a replacement level of fertility by 2050. (2024 m. kovo 21 d.). Prieiga per internetą:

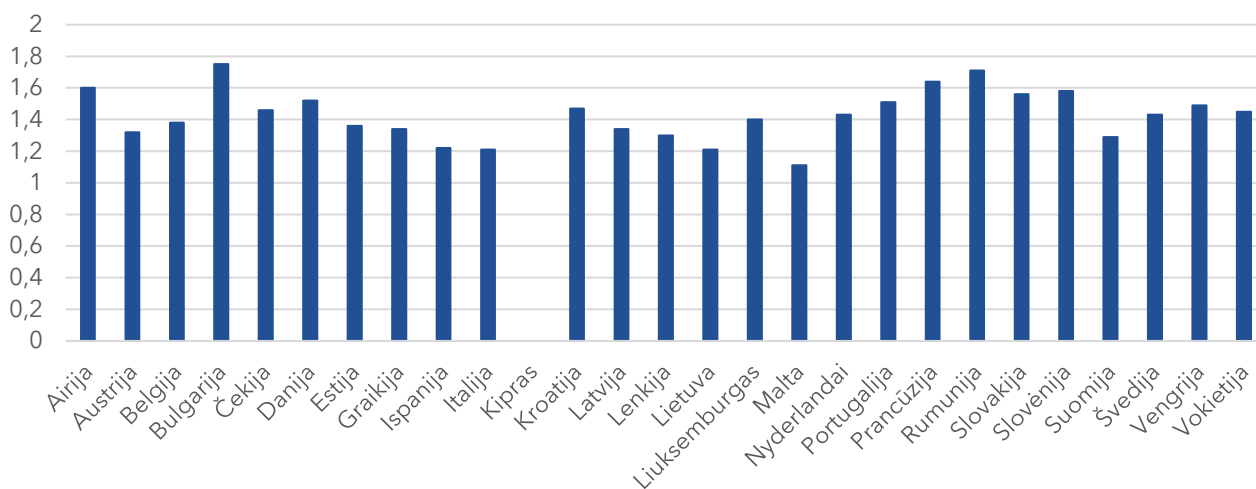
<https://www.scimex.org/newsfeed/3-in-4-countries-could-be-below-a-replacement-level-of-fertility-by-2050>

¹⁵ Dattani, S.; Rodés-Guirao, L. and Roser, M. (2025). Fertility Rate. Prieiga per internetą: <https://ourworldindata.org/fertility-rate>

gimstamumo tendencijos atskirose šalyse ir regionuose šiandien pastebimai skiriasi – kai kuriose vietovėse gimstamumas išlieka aukštas, o kitur jis smarkiai sumažėjęs ir nesiekia lygio, būtino demografiniai pusiausvyrai.

Europa. Senasis žemynas išsiskiria vienu mažiausių gimstamumo lygiu pasaulyje. 2023 m. duomenimis, Europos Sąjungoje statistinė moteris susilaukė vidutiniškai 1,38 vaiko, o 2022 m. šis rodiklis siekė 1,46. 2023-iais pasaulį išvydo 3,67 mln. naujagimių, tai yra 5,4 proc. mažiau nei ankstesniais metais. Teigiama, kad tai didžiausias metinis gimimų skaičiaus kritimas nuo 1961-ųjų.¹⁶

2 grafikas. Suminis gimstamumo rodiklis ES šalyse 2024 m.*
© (duomenys) „Statista“, 2025 m.¹⁷ © (grafika) Nacionalinė biblioteka, 2025 m.

* Kipro duomenys nepateikiami.

Šiaurės Amerika. Pasaulio banko duomenimis, regione jau nuo praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio gimstamumas nesiekia kartų kaitai būtino rodiklio. Nors tam tikrais laikotarpiais buvo fiksuota trumpalaikių pakilimų, bendra tendencija išliko žemiau šios ribos. Apie 2020 m. suminis gimstamumo rodiklis pasiekė mažiausią vertę – 1,6 ir iki šiol išlieka panašiam lygyje.¹⁸

Jungtinės Amerikos Valstijos ilgą laiką išsiskyrė tarp išsivysčiusių šalių apytiksliai išlaikydamos reikiamą gimstamumo lygį, būtiną užtikrinti populiacijos atsinaujinimą. Tačiau dabar regima, kad situacija smarkiai pasikeitė. JAV gimstamumas mažėjo kone du dešimtmečius ir 2024 m. šis rodiklis nukrito iki rekordiškai

¹⁶ Eurostat. (2025 m. kovo 7 d.). Record drop in children being born in the EU in 2023. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250307-1>

¹⁷ Statista. (2025). Total fertility rate in Europe in 2024, by country. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/612074/fertility-rates-in-european-countries/>

¹⁸ World Bank Group. (n. d.). Fertility rate, total (births per woman) - North America. Prieiga per internetą: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=XU>

žemo lygio – mažiau nei 1,6 vaiko vienai moteriai.¹⁹ Kanadoje gimstamumas dar mažesnis – 2023 m. jis taip pat pasiekė žemiausią lygį – 1,3 vaiko moteriai.²⁰

Kanada ir Jungtinės Valstijos turi daug panašumų – jas jungia ilgiausia pasaulyje sausumos siena, sieja stiprūs prekybos ryšiai, panaši populiarioji kultūra, be to, abi šalys yra svarbios migracijos kryptys, tačiau jų demografiniai procesai pastaraisiais dešimtmečiais klostėsi skirtingai.²¹ Pavyzdžiui, 2000 m. Kanadoje gimstamumas siekė 1,5 vaiko moteriai, o JAV – 2,1. Manoma, kad JAV rodiklis galėjo būti aukštesnis dėl ispanakalbių ir kai kurių kitų tautinių mažumų didesnio gimstamumo, tačiau pažymima, kad tai paaiškintų tik tam tikrą dalį atotrūkio. Taip pat akcentuojama, kad abi šalys patyrė ir panašius socialinius poslinkius – didėjo moterų įsitraukimas į darbo rinką, mažėjo santuokų skaičius, daugėjo civilinių sąjungų. Todėl daroma išvada, jog gilesni, ne tokie akivaizdūs kultūriniai ir socialiniai skirtumai lėmė tai, kad Kanada demografiškai labiau priartėjo prie Europos šalių gimstamumo modelio, o JAV ilgiau išlaikė savitą kryptį.²² Tiesa, pastaraisiais metais teigiama, kad JAV gimstamumo rodikliai taip pat artėja prie Vakarų Europos.²³

Lotynų Amerika ir Karibai. Šiame regione ilgą laiką buvo įprasta turėti dideles šeimas, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais gimstamumo rodikliai ir čia smarkiai sumenko. Pvz., 1950 m. vienai moteriai teko vidutiniškai 5,8 vaiko, o 2024 m. šis skaičius siekė vos 1,8. Tai reiškia, kad rodiklis susitraukė 68,4 proc. – tai didžiausias pasaulyje gimstamumo rodiklio sumažėjimas, gerokai viršijantis pasaulinį vidurkį, kuris siekia 52,6 proc.²⁴

Kai kurios regiono valstybės jau pasiekė itin žemą gimstamumo lygį, nebeužtikrinantį natūralios gyventojų kaitos. Pavyzdžiui, Čilėje, Urugvajuje, Kosta Rikoje ir Kuboje fiksuojamas vienas žemiausių gimstamumo lygių Lotynų Amerikoje – vidutiniškai po 1,5 vaiko vienai moteriai. Brazilijoje šis skaičius šiek tiek didesnis – 1,6, o Kolumbijoje – 1,7 vaiko moteriai.²⁵ Beje, Urugvajus tapo pirmąja Lotynų Amerikos šalimi, kurioje nuo 2021 m. vyksta natūralus gyventojų skaičiaus mažėjimas (depopuliacija).²⁶

Kelios šalys aptariamoje teritorijoje išsiskiria aukštesniais gimstamumo rodikliais. 2023 m. duomenimis, Karibų valstybė Haitis pasižymi didžiausiu gimstamumu regione – 2,7 vaiko vienai moteriai. Didelis gimstamumas fiksuojamas ir Bolivijoje bei Hondūre – čia vienai moteriai tenka vidutiniškai apie 2,5 vaiko.

¹⁹ Sundel, J. and Whisnant, G. (2025 m. liepos 25 d.). US Birth Rate Plunges to New Low – CDC. Prieiga per internetą: <https://www.newsweek.com/us-birth-rate-new-low-cdc-fertility-population-2103596>

²⁰ Statistics Canada. (2024 m. rugsėjo 25 d.). Births and stillbirths, 2023. Prieiga per internetą: <https://www150.statcan.gc.ca/n1/daily-quotidien/240925/dq240925c-eng.htm>

²¹ World Bank Group. (n. d.). Fertility rate, total (births per woman) - North America, Canada, United States. Prieiga per internetą: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=XU-CA-US>

²² Diverging Mortality and Fertility Trends: Canada and the United States. (2003 m. sausio 13 d.). Prieiga per internetą: <https://www.prb.org/resources/diverging-mortality-and-fertility-trends-canada-and-the-united-states/>

²³ US Birth Rate Plunges to New Low – CDC. (2025 m. liepos 24 d.). Prieiga per internetą: <https://www.newsweek.com/us-birth-rate-new-low-cdc-fertility-population-2103596>

²⁴ Marquez, H. (2024 m. spalio 2 d.). Goodbye to Large Families in Latin America. Prieiga per internetą: <https://www.globalissues.org/news/2024/10/02/37859>

²⁵ Why is Latin America's birth rate declining? (2024 m. gruodžio 11 d.). Prieiga per internetą: <https://globalvoices.org/2024/12/11/why-is-latin-americas-birth-rate-declining/>

²⁶ Jónson, J. (2024 m. spalio 14 d.). Collapsing birth rates in Latin America – Challenges and Possibilities. Prieiga per internetą: <https://www.debatmagazine.nl/collapsing-birth-rates-in-latin-america-challenges-and-possibilities/5151/>

Toliau rikiuojasi Paragvajus ir Gajana – jų gimstamumo rodikliai siekia maždaug 2,4 vaiko vienai moteriai. Suriname, Nikaragvoje ir Dominikos Respublikoje statistinei moteriai tenka 2,2 vaiko. Šių šalių gimstamumo rodikliai gerokai pranoksta regiono vidurkį ir ypač išsiskiria lyginant su tokiomis valstybėmis kaip Argentina, Brazilija, Čilė ir Kuba. Nepaisant to, jose gimstamumas taip pat mažėja.²⁷

Įdomu tai, kad, pasak ekspertų, Lotynų Amerikoje gimstamumo rodikliai mažėja stebėtinai greitai, o demografiškai pripažįsta, kad toks spartus pokytis nebuvo prognozuotas ir neįmanoma deramai paaiškinti, kodėl tai vyksta.²⁸ Toks staigus gimstamumo lygio kritys glumina ir dėl to, kad vyksta net ir tose šalyse, kuriose vis dar nėra stabilų ekonominių ir socialinių sąlygų. Paprastai gimstamumo mažėjimas siejamas su augančia ekonomine ir socialine gerove, aukštesniu išsilavinimu ir pan.

Azija – didžiausių gyventojų skaičių turintis pasaulio regionas, kurio skirtingose dalyse situacija nevienoda. Azijoje suminis gimstamumo rodiklis yra apie 1,8 – mažesnis nei reikia kartų užtikrinti. Rytų Azijoje populiacijos mažėjimas fiksuojamas jau kelis dešimtmečius. Pavyzdžiui, Pietų Korėjoje 2023 m. gimstamumo rodiklis tesiekė apie 0,7 vaiko moteriai.²⁹ Panaši padėtis ir Pietryčių Azijoje, kur, remiantis 2022 m. duomenimis, vienai moteriai teko apie 1,9 vaiko. Didžiausias rodiklis fiksuotas Kambodžoje – 2,6, o mažiausias – Singapūre – vos per 1 vaiką moteriai.³⁰ Pietų Azijoje gimstamumas šiek tiek didesnis – 2023 m. duomenimis, 2 vaikai vienai moteriai. Daugiausia gimė Pakistane – 3,6 vaiko vienai moteriai.³¹ Bangladeše šis rodiklis siekė 2,2. Kukliausias jis buvo Butane – 1,5.³² Afganistane, kuris neretai priskiriamas Pietų Azijai, gimstamumas yra bene vienas didžiausių visame žemyne – 2023 m. jis siekė 4,8 vaiko vienai moteriai.³³

Visiškai kita situacija Vidurinėje Azijoje. 2023 m. Pasaulio banko duomenimis, šio krašto valstybės išsiskiria gana aukštu suminiu gimstamumo rodikliu. Čia daugiausia vaikų statistinei moteriai gimsta Uzbekistane – 3,5. Tadžikistane vienai moteriai tenka 3,1 vaiko. Kazachstane šis skaičius siekia 3, o Turkmėnistane ir Kirgizijoje – po 2,7 vaiko.³⁴

²⁷ World Bank Group. (n. d.). Fertility rate, total (births per woman) - Latin America & Caribbean. Prieiga per internetą:

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=ZJ>

²⁸ Constance, P. (2024 m. sausio 4 d.). Latin America's Fertility Decline is Accelerating. No One's Certain Why. Prieiga per internetą:

<https://www.americasquarterly.org/article/latin-americas-fertility-decline-is-accelerating-no-ones-sure-why/#:~:text=Possible%20causes%20Demographers%20say%20that%20Latin%20American,world's%20highest%20rates%20of%20unplanned%20adolescent%20pregnancy>

²⁹ 2024 World Population Data Sheet. (n. d.). Asia Overview. Prieiga per internetą: <https://2024-wpds.prb.org/asia/#southeast-asia>

³⁰ TheGlobalEconomy.com (n. d.). Fertility rate - Country rankings. Prieiga per internetą:

https://www.theglobaleconomy.com/rankings/Fertility_rate/South-East-Asia/#:~:text=Fertility%20rate%2C%20births%20per%20woman,Singapore:%201.04%20births%20per%20woman

³¹ World Bank Group. (n. d.). Fertility rate, total (births per woman) - Pakistan. Prieiga per internetą:

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=PK>

³² World Bank Group. (n. d.). Fertility rate, total (births per woman) - South Asia. Prieiga per internetą:

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=8S>

³³ World Bank Group. (n. d.). Fertility rate, total (births per woman) - Afghanistan. Prieiga per internetą:

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=AF>

³⁴ Demographic portrait of Central Asia: High fertility amid global decline. (2025 m. gegužės 5 d.). Prieiga per internetą:

<https://orient.tm/en/post/84858/demographic-portrait-central-asia-high-fertility-amid-global-decline#:~:text=Significance%20for%20the%20region:%20The%20relatively%20high,their%20further%20development%20in%20the%20coming%20decades>

Artimieji Rytai ir Šiaurės Afrika. Per pastaruosius kelis dešimtmečius ir šis regionas patyrė reikšmingą demografinį pokytį – gimstamumo rodiklis ir čia smarkiai sumažėjo. Jei anksčiau dažna moteris šiame regione pagimdavo šešis-septynis vaikus, tai 2023 m. suminis gimstamumo rodiklis vos siekė 3 vaikus moteriai.³⁵ Remiantis Pasaulio banko duomenimis, 2023 m. penkiose iš 22 Arabų lygos šalių gimstamumo rodiklis buvo mažesnis nei 2,1, o dar keturiose valstybėse šis rodiklis artėjo prie kartų kaitos ribos.³⁶ Didžiausias gimstamumas minėtais metais buvo Jemene – 4,6 vaiko vienai moteriai. Mažiausias – Jungtiniuose Arabų Emyratuose – 1,2 vaiko.³⁷

Užsachario Afrika. Apskritai Afrika yra žemynas, kurio populiacija auga sparčiausiai pasaulyje.

Skačiuojama, kad 2024 m. ten gyveno apie 1,5 milijardo žmonių, jie sudarė maždaug 17,89 proc. visos Žemės populiacijos.³⁸ Remiantis Jungtinių Tautų 2022 m. prognoze, iki šio amžiaus pabaigos Afrikos gyventojų skaičius pasieks 3,9 milijardo.³⁹

Vidutinis žemyno suminis gimstamumo rodiklis yra apie 4,5 vaiko vienai moteriai – kone dvigubai didesnis nei bendras pasaulio gimstamumo rodiklis. Didžiausias gimstamumo lygis fiksuojamas Užsachario Afrikos šalyse. Šiuo atžvilgiu pirmauja Nigeris, kuriame viena moteris susilaukia vidutiniškai apie 6,9 vaiko. Antroje vietoje – Somalis (6,1 vaiko), o trečioje – Čadas, kur šis rodiklis siekia 5,9. Toliau rikiuojasi Malis (5,8 vaiko) ir Angola, kurioje statistinė moteris pagimdo apie 5,7 vaiko.⁴⁰ Tiesa, kai kuriuose šaltiniuose, aptariančiuose didžiausiu gimstamumu pasižyminčias Afrikos valstybes, šis sąrašas gali būti kiek kitoks. Aukšti gimstamumo rodikliai, kai vienai moteriai tenka daugiau nei 5 vaikai, būdingi ir Kongo Demokratinei Respublikai, Beninui, Ugandai bei kai kurioms kitoms šalims.⁴¹ Nepaisant tam tikrų variacijų skirtinguose reitinguose, bendras vaizdas išlieka tas pats – didžioji dalis vaisingiausių šalių telkiasi Afrikos žemyne, ypač Užsachario regione.

Daugelyje pasaulio šalių pažanga švietimo, sveikatos apsaugos ir socialinėje srityse prisideda prie mažėjančio gyventojų prieaugio, tačiau Afrikoje šie pokyčiai vyksta lėtai, todėl gimstamumas išlieka aukštas. Šiame regione ribotas švietimas, ypač mergaičių, mažina žinias apie šeimos planavimą ir apsunkina galimybes priimti racionalius sprendimus dėl gimstamumo. Vis dar prasta sveikatos apsaugos sistema ir ribota prieiga prie kontraceptinių priemonių dar labiau apsunkina galimybę kontroliuoti gimstamumą. Be to, ankstyvos santuokos ir neretai pasitaikantys gimdymai paauglystėje prailgina moterų reprodukcinį laikotarpį ir tai natūraliai padidina moters galimybes susilaukti daugiau vaikų per gyvenimą. Gimstamumo rodikliai išlieka aukšti ir dėl kultūrinių bei religinių nuostatų, kurios remia dideles šeimas kaip vertybę. Vaikai dažnai laikomi ne tik socialinio prestižo ženklu, bet ir svarbia papildoma darbo jėga, ypač bendruomenėse, kuriose vyrauja natūriniai ūkiai. Be to, didesnį vaikų skaičių šeimose iš dalies lemia ir daugelyje tradicinių visuomenių vyraujanti poligamija.⁴²

³⁵ World Bank Group. (n. d.). Fertility rate, total (births per woman) - Middle East, North Africa, Afghanistan & Pakistan, United Arab Emirates. Prieiga per internetą: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=ZQ-AE>

³⁶ Schaer, C. (2025 m. rugsėjo 7 d.). Middle East fertility slump: Fewer babies, big problems? Prieiga per internetą: <https://www.dw.com/en/middle-east-fertility-slump-fewer-babies-big-problems/a-73201865>

³⁷ Žr. 35 šaltinį.

³⁸ Top 25 African Countries With the Highest Population: Growth Rates, Age Distribution, and Fertility Trends. (2024 m. liepos 7 d.). Prieiga per internetą: <https://empowerafrica.com/top-25-african-countries-with-the-highest-population-exploring-growth-rates-age-distribution-and-fertility-trends/>

³⁹ Radboud University. (2024 m. birželio 6 d.). New report predicts population of Africa will continue to grow this century. Prieiga per internetą: <https://phys.org/news/2024-06-population-africa-century.html>

⁴⁰ Žr. 37 šaltinį.

⁴¹ Olasupo, F. (2024 m. spalio 17 d.). Top 10 African Countries With the Highest Fertility Rates in 2024—Is Yours One of Them? Prieiga per internetą: <https://www.africanexponent.com/top-10-african-countries-with-the-highest-fertility-rates-in-2024-is-yours-one-of-them/>

⁴² Porter, Z. (2020 m. liepos 8 d.). High Fertility in Sub-Saharan Africa. prieiga per internetą: <https://populationconnection.org/blog/high-fertility-sub-saharan-africa/>

Taip pat paminėtina, kad Afrika yra „jauniausias“ žemynas pasaulyje – vidutinis gyventojų amžius čia tėra 19,7 metų, o vidutinis Europos gyventojų amžius siekia 42 metus.⁴³ Žemyne gyvena apie pusantro milijardo žmonių, o populiacija čia auga sparčiausiai pasaulyje – vidutiniškai 2,5 proc. per metus. Ypač ryškus augimas stebimas Užsachario Afrikoje, kur iki 2050 metų gyventojų skaičius turėtų padvigubėti. Kartu pastebima, kad per pastaruosius tris dešimtmečius gimstamumo rodiklis šiame regione sumažėjo nuo 6,5 iki 4,7 vaiko vienai moteriai, tačiau jis vis dar gerokai pranoksta kartų kaitos lygį ir yra didžiausias pasaulyje. Prognozuojama, kad iki 2030 metų pusė visų naujų pasaulio darbo rinkos dalyvių bus būtent iš Užsachario Afrikos, todėl kiekvienais metais čia reikėtų sukurti apie 15 milijonų naujų darbo vietų. Pabrėžiama, kad tokia demografinė trajektorija atskleidžia ne tik galimybę turėti gausius darbo jėgos išteklius ateityje, bet ir kelia nemažai iššūkių. Sparčiai augant gyventojų skaičiui vis labiau kelia nerimą klausimas, ar bus įmanoma sukurti pakankamai darbo vietų, kad būtų užtikrintas jaunosios kartos užimtumas. Jei šio poreikio nepavyks patenkinti, gali didėti nedarbas, socialinė nelygybė ir migracijos mastai, o tai neigiamai paveiktų tiek atskirų šalių, tiek viso regiono stabilumą.^{44, 45}

Australija ir Okeanija. 2022 m. Australijos ir Okeanijos regiono vidutinis suminio gimstamumo rodiklis sudarė apie 2,8 vaiko vienai moteriai. Šis regionas pasižymi nemažais skirtumais tarp atskirų valstybių – gimstamumo rodikliai svyruoja nuo itin aukštų mažose Ramiojo vandenyno šalyse iki žemiausių ekonomiškai labiau išsivysčiusiose valstybėse. Pavyzdžiui, didžiausias gimstamumo rodiklis fiksuotas Samoa – apie 3,9 vaiko vienai moteriai, o mažiausias – Australijoje – apie 1,6 vaiko. Pakankamai aukštas gimstamumo lygis Kiribatyje (apie 3,2 vaiko) ir Papua Naujojoje Gvinėjoje (3,2 vaiko). Mikronezijoje šis rodiklis siekė 2,8, Fidžyje – apie 2,3, Naujojoje Kaledonijoje – 2, Palau – 1,9, o Naujojoje Zelandijoje apie 1,7 vaiko vienai moteriai.⁴⁶

Apibendrinant, pasaulinės tendencijos rodo aiškų gimstamumo mažėjimą, nors atskirų regionų ir šalių situacijos labai įvairuoja. Išsivysčiusiose Europos, Šiaurės Amerikos, Rytų ir Pietryčių Azijos valstybėse gimstamumo rodikliai yra gerokai mažesni nei kartų kaitai būtinas lygis. Lotynų Amerikoje bei Artimuosiuose Rytuose per pastaruosius dešimtmečius įvyko demografus nustebinęs spartus gimstamumo lygio kritimas, o Užsachario Afrikoje atitinkami rodikliai vis dar išlieka aukščiausi pasaulyje ir lemia greičiausią gyventojų skaičiaus augimą.

4. Mažėjančio gimstamumo pasekmės ir išeičių paieškos

Klausimas, ar skatinti gimstamumą – sudėtingas, mokslininkai bei ekspertai jį vertina nevienareikšmiškai. Vieniems kelia nerimą senstant visuomenei gresiančios ekonominės ir socialinės pasekmės, ypač – galimas darbo jėgos mažėjimas ir socialinės naštos augimas. Kiti vis dėlto ramina, kad dėl mažėjančio

⁴³ Žr. 35 šaltinį.

⁴⁴ Matonhodze, C. R. (2024 m. lapkričio 12 d.). The Clock is Ticking on Sub-Saharan Africa's Urgent Job Creation Challenge. Prieiga per internetą: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/11/12/the-clock-is-ticking-on-sub-saharan-africas-urgent-job-creation-challenge>

⁴⁵ Žr. 41 šaltinį.

⁴⁶ TheGlobalEconomy.com (n. d.). Fertility rate - Country rankings. Prieiga per internetą: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/Fertility_rate/Australia/

gimstamumo, netgi nesiekiančio kartų kaitos lygio, neverta pernelyg nuogausti, kaip tik atvirkščiai – tai gali būti palankus pokytis išteklių paskirstymo ir aplinkos tvarumo požiūriu.

Remiantis 2024 metų vasarą paskelbta Jungtinių Tautų ataskaita „Pasaulio gyventojų perspektyvos 2024 m.“, tikimasi, kad planetos gyventojų skaičius pasieks piką dar šio amžiaus devintojo dešimtmečio viduryje. Prognozuojama, kad pasaulio populiacija, kurios dydis šiuo metu yra apie 8,2 mlrd., per ateinančius šešis dešimtmečius išaugs iki maždaug 10,3 mlrd., tada ims mažėti ir šio amžiaus pabaigoje sieks apytiksliai 10,2 mlrd. Numatoma, kad žmonija 2100 m. bus šešiais procentais mažesnė nei prognozuota prieš dešimtmetį.⁴⁷

Dėl ekonominių problemų, kurias gali sukelti mažėjantis gimstamumas, šis reiškinys neretai pavadinamas „demografinė laiko bomba“. Dažniausiai akcentuojami **neigiami gimstamumo mažėjimo aspektai**.^{48, 49, 50}

- **vangesnis ekonomikos augimas.** Mažiau vartotojų ir darbuotojų reikš lėtesnį bendrojo vidaus produkto (BVP) augimą, mažesnes vidaus rinkas ir pan.
- **Darbo jėgos stygius.** Įmonėms bus vis sunkiau rasti darbuotojų. Manoma, kad kils darbo užmokestis, turės spartėti darbų automatizacija arba veiklos bus keliamos ten, kur gyvena daugiau žmonių.
- **Inovacijų dinamika.** Mažiau jaunų talentų ir verslų vers kelti produktyvumą per technologijas.
- **Senėjančios visuomenės našta.** Vis mažesniame dirbančiųjų skaičiui teks vis daugiau pensininkų.
- **Pensijos ir mokesčiai.** Norint išlaikyti pensijų bei sveikatos apsaugos sistemas, teks kelti mokesčius, tolinti pensinį amžių ar mažinti socialines išmokas.
- **Sveikatos apsaugos sistemos perkrova.** Augs slaugos paslaugų poreikis, trūks medikų ir slaugytojų.
- **Švietimo ir profesijų žemėlapio perbraižymas.** Vis menks poreikis mokykloms ir su vaikais susijusioms paslaugoms.
- **Regionų tuštėjimas.** Mažesniuose miestuose ir kaime nyks verslai, mažės gyventojų, brangus infrastruktūros priežiūra skaičiuojant vienam gyventojui.
- **Politika ir galia.** Tikėtina, kad menks kai kurių valstybių vaidmuo tarptautinėje erdvėje.
- **Mišrus poveikis aplinkai.** Reikės mažiau išteklių, bet dėl švelnesnio spaudimo juos taupyti mažės ir investicijos į žaliąją transformaciją.

Pasak Oksfordo universiteto gerontologijos profesorės Sarah Harper, mažėjantis gimstamumas – ne „laiko bomba“, o demografinio perėjimo dalis. Jos teigimu, šis pokytis buvo prognozuojamas ir buvo

⁴⁷ UN projects world population to peak within this century. (2024 m. liepos 11 d.). Prieiga per internetą: <https://www.un.org/en/UN-projects-world-population-to-peak-within-this-century>

⁴⁸ OECD job markets remain resilient but population ageing will cause significant labour shortages and fiscal pressures. (2025 m. liepos 9 d.). Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2025/07/oecd-job-markets-remain-resilient-but-population-ageing-will-cause-significant-labour-shortages-and-fiscal-pressure.html>

⁴⁹ Romei, V.; Varvitsioti, E. and Neil Alim, A. (2024 m. gegužės 24 d.). Has Europe already reached its demographic tipping point? Prieiga per internetą: <https://www.ft.com/content/71a515d9-e473-48b6-a6a0-bf839d1bb41e>

⁵⁰ Jurčionė, J. (2025 m. liepos 8 d.). Nuolatinis žmonių senėjimas: kokios problemos laukia pasaulio? Prieiga per internetą: <https://ub.lt/nuolatinis-zmonijos-senejimas-kokios-problemos-laukia-pasaulio/>

žinoma, kad jis vyks visą XXI amžių. Profesorės požiūriu, tokia tendencija nebuvo netikėta ir jai buvo galima ruoštis jau kurį laiką.⁵¹

Daugumos politikų nuomone, demografinių, ekonominių ir socialinių pasekmių grandinę keliantis gimstamumo mažėjimas yra rimtas iššūkis valstybėms ir jų ateičiai, todėl vis dažniau pabrėžiama, kad ši sritis turi tapti pagrindiniu valstybių vidaus politikos prioritetu. Politikos formuotojai nuolat akcentuoja, kad reikia ieškoti galimybių sudaryti palankesnes sąlygas šeimoms kurti ir vaikams auginti, pvz., įvedant tikslines finansines paskatas, plėtojant prieinamų ankstyvojo ugdymo paslaugų tinklą, numatant lankstesnes darbo formas, modeliuojant geresnio darbo ir šeimos derinimo bei užtikrintesnio socialinio saugumo terpę. Gimstamumas suvokiamas ne tik kaip ekonominio tvarumo, bet ir socialinės sanglaudos bei nacionalinio saugumo klausimas, todėl jis vis dažniau įtraukiamas į nacionalines strategijas, biudžeto sprendimus ir viešąją darbotvarkę.^{52, 53, 54}

Taip pat esama pasvarstymų, kad šeimos politika gali sulėtinti gimstamumo nuosmukį, tačiau ji nėra pakankamai veiksminga, kad reikšmingai pakeistų gimstamumo mažėjimo tendenciją. Manoma, kad lemiamą vaidmenį planuojant šeimą atlieka ne valstybės paskatos, o pačių žmonių asmeniniai sprendimai ir požiūris į šeimą bei vaikų auginimą.⁵⁵

Kalbant apie pasirengimą visuomenės senėjimui viešajame diskurse dažniausiai aptariami **du pagrindiniai keliai siekiant kompensuoti mažėjančio gimstamumo poveikį: (1) pastangos kuo ilgiau išlaikyti gyventojus sveikus bei aktyvius darbo rinkoje ir (2) plataus masto imigracijos politikos taikymas**. Pavyzdžiui, Singapūras, išgyvenantis spartų gyventojų senėjimą ir mažėjančią gimstamumą, problemą sprendžia propaguodamas vyresnės kartos dalyvavimą darbo rinkoje. Šalis kelia pensinį amžių, sudaro sąlygas dirbti ir sulaukus pensijos, skatina įmones samdyti vyresnius darbuotojus bei daug investuoja į gyventojų sveikatą, kad jie ilgiau išliktų darbingi.⁵⁶

Migracija bene dažniausiai įvardijama kaip vienas iš galimų sprendimų mažėjančiam gimstamumui ir darbo jėgos trūkumui atsverti. Tačiau ši priemonė vertinama dviprasmiškai ir neretai vadinama netvarių būdu norint sušvelninti su visuomenės senėjimu susijusias pasekmes. **Įvairūs tyrimai rodo, kad teigiamas imigracijos poveikis gyventojų senėjimo procesui yra nedidelis arba laikinas. Netgi atvirkščiai, dėl atvykėlių vietinių gyventojų senėjimas vėliau gali įgyti didesnę mastą.**⁵⁷ Esama pažiūrų, kad reikšmingas migracijos poveikis būtų juntamas tik tuo atveju, jei imigrantų srautai nuolat

⁵¹ Bloom, J. (2024 m. gegužės 20 d.). How should countries deal with falling birth rates? Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/news/articles/c72p2vgd21no>

⁵² Italy invests a billion euros to boost its birthrate. (2023 m. spalio 26 d.). Prieiga per internetą: <https://cne.news/article/3801-italy-invests-a-billion-euros-to-boost-its-birthrate>

⁵³ Carney, T. P. (2025 m. birželio 11 d.). Hungary's Government Is Trying to Make More Babies – It's Not Going So Great. prieiga per internetą: <https://www.aei.org/op-eds/hungarys-government-is-trying-to-make-more-babies-its-not-going-so-great/>

⁵⁴ Žr. 49 šaltinį.

⁵⁵ Brainerd, E. (2014). Can government policies reverse undesirable declines in fertility? Prieiga per internetą: <https://wol.iza.org/articles/can-government-policies-reverse-undesirable-declines-in-fertility/long>

⁵⁶ Žr. 50 šaltinį.

⁵⁷ Camarota, S. A. (2021). Immigration and the Aging Society. prieiga per internetą: <https://nationalaffairs.com/publications/detail/immigration-and-the-aging-society>

ir neįprastai sparčiai augtų. Pirmiausia, imigrantai irgi sensta, jų gimstamumas tik šiek tiek aukštesnis nei vietinių gyventojų ir palaipsniui mažėja. Be to, atvyksta įvairaus amžiaus asmenų, todėl jie papildo ne tik jaunimo, bet ir vyresnių gyventojų gretas, o kai imigrantų vaikai įsilieja į darbo rinką, jų tėvai palaipsniui išeina į pensiją, tad didėja ir dirbančiųjų, ir pensininkų skaičius.⁵⁸

Galima pastebėti, kad viešojoje erdvėje pamažu formuojasi ir požiūris, kad gimstamumo skatinimas yra atgyvenęs ir net žalingas sprendimas. Esą augant pasaulio gyventojų skaičiui daromas milžiniškas spaudimas vartoti daugiau gamtinių išteklių ir spartinama klimato kaita. Aiškinama, kad valstybės turėtų daugiau dėmesio skirti tvariam išteklių naudojimui, klimato krizės suvaldymui, taip pat gyvenimo kokybės gerinimui, o ne šalių gyventojų skaičiaus didinimui.

Pavyzdžiui, 2024 m. britų dienraštis *The Guardian* paskelbė publikaciją, kurioje išsakoma nuomonė, kad mažėjantis gimstamumas nebūtinai reiškia ekonominę krizę, nes vaikų auginimas visuomenei atsieina daugiau nei senų žmonių priežiūra, o sparčiai auganti populiacija sudaro daugiau sunkumų aplinkai nei išsprendžia ekonominių problemų. Esą tikrasis pavojus slypi pertekliniame vartojime ir „amžino augimo“ iliuzijoje, todėl ateities gerovė priklauso ne nuo gimstamumo rodiklių, o nuo produktyvumo didinimo, technologinių sprendimų ir tvaraus vystymosi.⁵⁹

Panašią mintį yra išreiškusi ir jau minėta Oksfordo universiteto profesorė Harper. Jos teigimu, mažėjantis gimstamumo rodiklis nėra grėsmė, o veikiau galimybė. Ekspertės nuomone, dėl dirbtinio intelekto pažangos, aktyvios migracijos ir sveikesnio senėjimo visuomenėms nebereikia spartaus gyventojų skaičiaus augimo, kad jos galėtų išsilaikyti. Ji pabrėžia, kad mažėjantis gimstamumas neabejotinai teigiamai veikia aplinkosaugos požiūriu – esą naujausi tyrimai rodo, jog tėvai, turintys vienu vaiku mažiau, anglies dioksido pėdsaką sumažina 58 tonomis per metus. Harper teigimu, labai svarbu mažinti gamtinių išteklių vartojimą, ypač todėl, kad sparčiai augančioms Afrikos ir Azijos šalims reikėtų didesnės tokių resursų dalies, jei būtų pažabota pasaulinė nelygybė.⁶⁰

Apibendrinant, gimstamumo mažėjimas dėl galimų neigiamų pasekmių neretai pavadinamas „demografinė laiko bomba“, todėl politikų kalbose dažnai skamba raginimas skatinti gimstamumą ir gerinti sąlygas šeimoms. Tačiau mokslininkai atkreipia dėmesį, kad valstybės politika gali tik iš dalies paveikti šeimų sprendimą susilaukti daugiau vaikų.

⁵⁸ The Vital Role of Immigration in an Aging America: Special Publication. (2021 m. gruodžio 21 d.). Prieiga per internetą: <https://www.concordcoalition.org/special-publications/the-vital-role-of-immigration-in-an-aging-america/>

⁵⁹ Shepherd, T. (2024 m. rugpjūčio 17 d.). Slow the growth, save the world? Why declining birth rates need not mean an end to prosperity. Prieiga per internetą: <https://www.theguardian.com/world/article/2024/aug/18/slow-the-growth-save-the-world-why-declining-birth-rates-need-not-mean-an-end-to-prosperity>

⁶⁰ Davis, N. (2018 m. gruodžio 18 d.). Falling total fertility rate should be welcomed, population expert says. Prieiga per internetą: <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/26/falling-total-fertility-rate-should-be-welcomed-population-expert-says>

5. Gimstamumo skatinimas kai kuriose ES šalyse

Mažėjantis gimstamumas daugeliui valstybių kelia didelį nerimą, nes šis reiškinys tiesiogiai veikia ekonomikos augimą, darbo jėgos pasiūlą ir socialinių sistemų tvarumą. Vyriausybės priverstos ieškoti būdų, kaip paskatinti šeimas turėti daugiau vaikų, todėl taikomos įvairios priemonės – nuo dosnių išmokų ir mokestinių lengvatų šeimoms iki subsidijų vaikų priežiūrai, ilgesnių motinystės bei tėvystės atostogų ar net paramos nevaisingumui gydyti. Tačiau praktika rodo, kad dauguma šių sprendimų tėra trumpalaikio poveikio arba išvis neduoda laukto rezultato.

Toliau apžvelgiamos kelių ES valstybių taikomos gimstamumo skatinimo priemonės. Darbe nesiekama atlikti išsamios tų šalių situacijos analizės, tik pateikiama keletas pavyzdžių, iliustruojančių taikomus skirtingus politikos modelius ir priemones.

Suomija dažnai vertinama kaip sėkmingas pavyzdys dėl dosnios ir gerai išplėtos šeimos politikos. **2022 m. šalyje įgyvendinta tėvystės išmokų reforma, pakeitusi ankstesnę pagal lytį diferencijuotą atostogų sistemą.** Vietoje motinystės, tėvystės ir vaiko priežiūros atostogų buvo įvesta vienoda abiem tėvams skirta atostogų kvota – po 160 darbo dienų, iš kurių iki 63 dienų gali būti perleidžiamos kitam mažyliu besirūpinančiam suaugusiam asmeniui. Taip siekta užtikrinti lankstesnį modelį ir paskatinti abu tėvus įsitraukti į vaiko priežiūrą nuo pat gimimo.⁶¹

Vis dėlto įvairias išmokas administruojančios Suomijos socialinės apsaugos institucijos KELA statistika rodo, kad nors vaikų, gimusių po reformos, tėvai išnaudojo beveik dvigubai daugiau tėvystės atostogų, palyginti su suomiais, susilaukusiais atžalų iki reformos, visiškai po lygiai atostogas dalijasi tik apie 4 proc. šeimų. Dauguma atvejų mamos išlieka pagrindinės vaiko priežiūros atostogų naudotojos. Institucija pabrėžia, kad tokį pasiskirstymą lemia per ilgą laiką susiklostę kultūriniai lūkesčiai, pagal kuriuos motinoms priskiriama didesnė atsakomybė už vaikų auginimą. Nors apskritai situacija, kai tėčiai pasinaudoja tėvystės atostogomis, po reformos pagerėjo, atotrūkis tarp lyčių šioje srityje vis dar išlieka.⁶²

KELA administruojama tėvystės išmoka mokama už vaiko, kuriam dar nesukakę 2 metai, priežiūrai faktiškai naudojamas dienas, o jos dydis priklauso nuo tėvų metinių pajamų. Pažymėtina, kad tėvystės išmokos skaičiuojamos tik už darbo dienas. Mažiausia išmoka yra 31,99 euro už dieną, o uždirbantiems daugiau ji skaičiuojama procentais nuo atlyginimo pagal nustatytą formulę. Pirmąsias 16 darbo dienų taikomas palankesnis tarifas – išmoka gali siekti iki 90 proc. atlyginimo. Gimus ar įsivaikinus daugiau nei vieną vaiką, už kiekvieną papildomą atžalą suteikiama papildomų atostogų dienų. Yra galimybė abiem tėvams dalį apmokamų vaiko priežiūros atostogų išnaudoti kartu. Vienišas tėvas gali panaudoti visą 320 darbo dienų atostogų laikotarpį. Kai kuriais atvejais darbdavys pagal kolektyvinę sutartį primoka prie

⁶¹ More Finnish fathers now using parental leave after reform. (2025 m. gegužės 20 d.). Prieiga per internetą: <https://www.helsinkitimes.fi/finland/finland-news/domestic/26914-more-finnish-fathers-now-using-parental-leave-after-reform.html#:~:text=The%20new%20system%20removed%20gender%2Dbased%20terms%20and,of%20which%2063%20days%20may%20be%20transferred>

⁶² Ten pat.

KELA išmokos, kad darbuotojas gautų visam atlyginimui prilygstančią sumą. Tėvystės išmokos Suomijoje priskiriamos apmokestinamoms pajamoms.⁶³

Šių priemonių rinkinys pasižymi tuo, kad užtikrina vienodas abiejų tėvų teises, sudaro prielaidas tolygiau pasidalyti vaiko priežiūros pareigas ir suteikia daugiau galimybių motinoms tęsti dalyvavimą darbo rinkoje.⁶⁴ Tačiau apskritai šeimos politikos sistema šalyje sulaukia kritikos, nes gimstamumas vis tiek mažėja. Tai nulemia ne ekonominiai, bet įvairūs socialiniai ir asmeniniai veiksniai. Vadinamasis Suomijos gimstamumo paradoksas paneigė prielaidą, kad tvirtos socialinės gerovės sistemos lemia didesnius gimstamumo rodiklius.⁶⁵

Čia galima paminėti ir šiek tiek ryžtingesnius kelių mažų šalies savivaldybių bandymus išlaikyti vietos gyventojus ir padidinti jų prieaugį. Pavyzdžiui, pagal Luhankos savivaldybės 2019 m. iniciatyvą, **už vaiką 10 metų mokama 1 tūkst. eurų dydžio išmoka**. Šie pinigai gali būti skiriami kasdienėms išlaidoms. **Šalia finansinės paramos savivaldybė dar siūlo ir pagalbą namuose** – tvarkantis, gaminant maistą ar vežantis vaiką į išvykas. Pirmaisiais kūdikio gyvenimo metais tokia pagalba teikiama šešias valandas per dieną, šešias dienas per savaitę. Panašios vaikų išmokos nuo 2018 m. mokamos ir Miehikkaalos savivaldybėje, kuri šeimoms su vaikais skiria kiek per 40 000 eurų. Analogiška paramos schema iki 2022 m. veikė ir Lestijervyje. Ji buvo nutraukta dėl ribotų savivaldybės finansų, tačiau jau skirtos išmokos bus mokamos iki 2033-ųjų. Teigiama, kad, pradėjus mokėti šias išmokas, gimimų skaičius minėtose savivaldybėse buvo kiek padidėjęs, tačiau apskritai ilgalaikės įtakos gimstamumui jos neturėjo. Pažymima, kad tokių padidėjimų kartas nuo karto fiksuojama ir kitose šalies savivaldybėse, netaikančiose specialių gimstamumo paskatų. Vis dėlto aptartų savivaldybių atstovai teigia, kad priemonės pasiteisino – prisidėjo prie vietos mokyklų išlikimo, padėjo sulėtinti gyventojų išvykimą.⁶⁶

2015 m. **Lenkijoje**, užfiksavus mažiausią gimstamumo rodiklį ES, šalyje kilo didelis susirūpinimas dėl senstančios populiacijos ir galimo šio proceso poveikio ekonomikos plėtrai bei socialinėms programoms. Suskubusi taisyti padėtį, valstybė **2016 m. inicijavo vieną ryžtingiausių Europoje gimstamumo skatinimo programų „Šeima 500+“** (lenk. „Rodzina 500+“), kurios tikslas – padidinti gimstamumą ir sumažinti vaikų skurdą šalyje.⁶⁷ Pagal šią programą, **šėimos su vaikais gaudavo 500 zlotų (apie 117 eurų) piniginę išmoką**. Iš pradžių ji buvo skiriama už antrąjį ir paskesnius vaikus, o už pirmąją atžalą – tik tuo atveju, jei šeimos pajamos vienam asmeniui nesiekė nustatytos ribos. 2019 m. programa praplėsta – išmoką imta skirti už visus vaikus iki 18 metų, neatsižvelgiant į tėvų pajamas. **Nuo 2024 m. ji padidinta iki 800 zlotų (apie 187 eurų).**⁶⁸

⁶³ Kela. (2025 m. birželio 27 d.). On parental leave. Prieiga per internetą: <https://www.kela.fi/on-parental-leave>

⁶⁴ A well-functioning parental leave system supports well-being as well as the social and economic sustainability of the society. (2025 m. kovo mėn.). Prieiga per internetą: https://fluxconsortium.fi/a-well-functioning-parental-leave-system-supports-well-being-as-well-as-the-social-and-economic-sustainability-of-the-society/?utm_source

⁶⁵ Qureshi, A., Lempiainen, M. (2025 m. sausio 27 d.). Finland Offers More Perks to Stop Its Declining Birth Rate. Women Shrug It Off Prieiga per internetą: <https://passblue.com/2025/01/27/finland-offers-more-perks-to-stop-its-declining-birth-rate-women-shrug-it-off/>

⁶⁶ Do baby bounty payouts actually boost population? (2024 m. spalio 17 d.). Prieiga per internetą: <https://yle.fi/a/74-20118564>

⁶⁷ Goraus-Tańska, K. and Inchauste, G. (2017 m. gruodžio 22 d.). The Family 500+: Battling Child Poverty in Poland. Prieiga per internetą: <https://blogs.worldbank.org/en/europeandcentralasia/family-500-battling-child-poverty-poland>

⁶⁸ Changes are coming to the 800 plus benefit. Who will not receive PLN 800 per child? (n. d.). Prieiga per internetą: <https://naujienos.pricer.lt/changes-are-coming-to-the-800-plus-benefit-who-will-not-receive-pln-800-per-child/>

Ši programa iš kitų gimstamumo skatinimo priemonių išsiskiria savo mastu bei paprastumu. Užuoat kūrusi sudėtingą mokesčių lengvatų sistemą ar įvedusi tikslines subsidijas, Lenkija pasirinko tiesioginių piniginių išmokų modelį, kurio dydis tuo metu siekė apie ketvirtadalį minimalaus atlyginimo ir sudarė apie 2 proc. šalies BVP. Iki 2018 m. ši parama pasiekė daugiau nei pusę visų šalies vaikų iki 18 metų.⁶⁹

Tiesa, programa sulaukė priekaištų dėl riboto poveikio gimstamumui – nors pradžioje naujagimių skaičius šiek tiek išaugo, ilgalaikių pokyčių nepavyko pasiekti. Be to, ji yra itin brangi valstybės biudžetui, nes kasmet atsieina dešimtis milijardų zlotų.⁷⁰ Parama teikiama visoms šeimoms, nepriklausomai nuo jų pajamų, todėl nemaža dalis lėšų atitenka pasiturintiems namų ūkiams.⁷¹ Ekonomistai taip pat pabrėžė, kad išmokos sumažino dalies moterų paskatas dirbti, ypač mažesniuose miestuose.⁷²

Tačiau ši priemonė trumpuoju laikotarpiu davė teigiamų rezultatų. Nurodoma, kad, tik **įvedus programą, pradinis „500+“ modelis padarė didelę įtaką vaikų skurdo rodikliams. Nuo 2015 m. iki 2017 m. absoliutus skurdas sumažėjo nuo 9,0 iki 4,7 proc., o santykinis – nuo 20,6 iki 15,3 proc.**

Tokie pokyčiai atskleidė reikšmingą šeimų su vaikais materialinės padėties pagerėjimą.⁷³

Neatmetama, kad ši priemonė galėjo turėti tam tikrą poveikį ir gimstamumui, tačiau tiksliai įvertinti sunku, nes tuo pat metu buvo įgyvendintos ir kitos skatinamosios demografinės politikos priemonės bei vyko platesni socioekonominiai pokyčiai, galėję turėti įtakos šeimų sprendimams susilaukti vaikų.⁷⁴ 2016 m. gimstamumas šalyje siekė 1,36, o 2017 m. jis pakilo iki 1,45 vaiko moteriai, tačiau vėlesniais metais jis toliau traukėsi.⁷⁵

Paminėtina, kad neseniai atliktas Varšuvos universiteto tyrimas atskleidė, jog Z kartos atstovai (gimę 1995–2012 m.) kaip priežastis, kodėl nenori susilaukti vaikų, dažniausiai vardią prastas būsto sąlygas, nestabilių užimtumą ir sudėtingą finansinę padėtį. Vis dėlto, daugiau nei pusė respondentų pažymėjo, kad, net ir pagerėjus šioms sąlygoms, jų apsisprendimas neturėti vaikų nepakistų.⁷⁶

Vertėtų išskirti dar vieną lenkų iniciatyvą, kurios kontekste padedama vaisingumo problemų turinčioms poroms. Bent jau kol kas ji laikoma gana sėkminga. Lenkija **2024 m. pradėjo nacionalinę pagalbinių apvaisinimo finansavimo programą.** Pažymėtina, kad tik penkios iš 27 ES valstybių visiškai padengia iki

⁶⁹ Žr. 65 šaltinį.

⁷⁰ Poland's family support program fails to boost birth rates amid rising poverty. (2024 m. spalio 21 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.polskieradio.pl/395/7786/artykul/3437834,polands-family-support-program-fails-to-boost-birth-rates-amid-rising-poverty>

⁷¹ Poland's deputy PM proposes linking main child benefit to parents' employment. (2025 m. liepos 28 d.). Prieiga per internetą:

<https://notesfrompoland.com/2025/07/28/polands-deputy-pm-proposes-linking-main-child-benefit-to-parents-employment/>

⁷² From Partial to Full Universality: The Family 500+ Programme in Poland and Its Labour Supply Implications. (2019 m. gruodžio 16 d.).

Prieiga per internetą: <https://freepolicybriefs.org/2019/12/16/from-partial-to-full-universality-the-family-500-programme-in-poland-and-its-labour-supply-implications/>

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Bokun, A. (2025 m. vasario 10 d.). Lessons from Poland's pro-natalist "Family 500+" program. Prieiga per internetą:

<https://www.niussp.org/fertility-and-reproduction/lessons-from-polands-pro-natalist-family-500-program/>

⁷⁶ Poland's fertility rate fell to new low in 2024. (2025 m. vasario 2 d.). Prieiga per internetą:

<https://notesfrompoland.com/2025/06/02/polands-fertility-rate-fell-to-new-low-in-2024/>

šešių apvaisinimo mėgintuvėlyje procedūrų, ir Lenkija yra viena jų.⁷⁷ Startavusi programa sulaukė didžiulės paklausos. Praėjus vos dviem mėnesiams nuo jos pradžios, programoje dalyvaujančios klinikos pranešė, kad beveik išnaudojo 2024-iems skirtus 500 mln. zlotų (maždaug 120 mln. eurų) ir paprašė papildomo finansavimo. Pranešama, kad iki gruodžio programa pasinaudojo apie 20 tūkst. porų, pagalbinio apvaisinimo rezultatas – apie 7 tūkst. nėštumų. Ši iniciatyva vertinama kaip atitinkanti aukštus tarptautinius standartus ir turinti potencialo reikšmingai paveikti demografinę situaciją, nes prognozuojama, kad per metus gali lemti iki 20 000 papildomų gimimų.⁷⁸

Prancūzija ilgą laiką laikyta demografinė išimtimi Europoje – šaliai kurį laiką pavyko palaikyti aukštesnį nei daug kur kitur ES gimstamumo lygį. Yra manančių, kad tai lėmė siūlomų socialinių paskatų įvairovė. Šalis vykdo plačią socialinę politiką, kuri numato subsidijas už mažesnių vaikų priežiūrą, dosnią išmokų sistemą, ypač gausesnėms šeimoms, taip pat papildomų priemonių, skirtų šeimos gerovei užtikrinti.⁷⁹

Įdomus pavyzdys – šeimoms pritaikyta Prancūzijos pajamų mokesčio sistema. Taikomas **specialus mechanizmas, vadinamas šeimos koeficientu, kuris leidžia apskaičiuoti pajamų mokesčio dydį pagal namų ūkio sudėtį, išlaikomų asmenų skaičių ir uždarbį**. Taip šeimoms, auginančioms vaikus, ženkliai sumažinama mokestinė našta.

Mokestis taikant šeimos koeficientą apskaičiuojamas keliais žingsniais:⁸⁰

- **pirmiausia pagal šeimos sudėtį nustatomas pajamų daliklis:**
 - vieno suaugusiojo mokesčio dalis lygi 1;
 - sutuoktinių ar partnerių poros – 2;
 - už du pirmus vaikus pridedama po 0,5;
 - už trečią ir paskesnius vaikus pridedama po 1;
 - vienišam tėvui ar neįgaliam asmeniui pridedama dar 0,5.
- **Bendros namų ūkio pajamos padalijamos iš apskaičiuoto daliklio.**
- **Gauta suma apmokestinama pagal galiojančią progresinę skalę:**
 - iki 11 294 eurų pajamos neapmokestinamos;
 - nuo 11 295 iki 28 797 eurų taikomas 11 proc. tarifas;
 - nuo 28 798 iki 82 341 eurų – 30 proc.;
 - nuo 82 342 iki 177 106 eurų – 41 proc.;
 - per 177 106 eurų – 45 proc.
- **Rezultatas padauginamas iš pirmajame žingsnyje apskaičiuotos sumos** ir nustatomas galutinis mokėtinas namų ūkio pajamų mokestis. Tiesa, pajamų mokesčio lengvatai taikomos tam tikros

⁷⁷ Klinika Bocian. (2025 m. vasario 17 d.). IVF in Poland – why do couples from Europe choose treatment here? Prieiga per internetą: <https://klinikabocian.pl/en/ivf-blog/ivf-in-poland-why-do-couples-from-europe-choose-treatment-here>

⁷⁸ Polish government's IVF program hailed as a huge success with over 9,200 pregnancies. (2025 m. vasario 19 d.). Prieiga per internetą: <https://www.jpost.com/international/article-842821>

⁷⁹ How do countries fight falling birth rates? (2020 m. vasario 15 d.). Prieiga per internetą: <https://www.bbc.com/news/world-europe-51118616>

⁸⁰ Le Quotient Familial: Comprendre Son Impact sur Vos Impôts et Vos Droits en 2025. (2025 m. sausio 24 d.). Prieiga per internetą: <https://leshermines.fr/impot-quotient-familial/>

„lubos“, kad solidžias pajamas generuojančios šeimos nesipelnytų iš neracionaliai didelės nuolaidos.

Norint geriau suprasti šeimos koeficiento efektą, galima palyginti du atvejus. Tarkime, poros su dviem vaikais metinės apmokestinamosios pajamos yra 60 000 eurų. Tokios šeimos pajamų daliklis yra 3 (po 1 dalį abiem suaugusiems ir po 0,5 dalies dviem vaikams). Padalijus šio namų ūkio pajamas iš 3, vienai daliai tenka 20 000 eurų. Pagal progresinę pajamų apmokestinimo skalę pirmi 11 294 eurai neapmokestinami, o likusiai sumai taikomas 11 proc. tarifas. Tai sudaro apie 935 eurus vienai pajamų daliai. Kadangi šeima jų turi tris, šį rezultatą dauginame iš 3 ir gauname galutinį mokestį šeimos ūkiui – apie 2 806 eurus. Vaikų neauginanti pora, kurios pajamos irgi 60 000 eurų per metus, mokėtų apie 4 331 eurą pajamų mokesčio.⁸¹

Ši sistema vadinama „tipiška prancūziška“ ir išsiskiria tarptautiniu mastu, nes per pastaruosius 30 metų dauguma ES šalių perėjo prie individualaus apmokestinimo, o Prancūzija pasiliko prie bendro šeimos apmokestinimo modelio, kai mokesčiai skaičiuojami namų ūkio lygiu. Jau kurį laiką ši sistema vertinama prieštaringai ir ją siūloma keisti arba visai atsisakyti.⁸² Grindžiama tuo, kad šis modelis yra sunkiai suprantamas, kad net taikant „lubas“ jis yra labiau naudingas turtingesnėms šeimoms, o mažiausias pajamas gaunantiems ar visai nemokantiems pajamų mokesčio namų ūkiams naudos beveik nesuteikia. Kartais pažymima, kad jis didina nelygybę ir gali paskatinti vieną iš tėvų atsisakyti darbo.⁸³

Viešojoje erdvėje Prancūzija dažnai girinama dėl **išplėtos valstybės remiamos ankstyvosios ir ikimokyklinės vaikų priežiūros sistemos**. Šis modelis siejamas su aukštu paslaugų prieinamumu, socialiniu teisingumu ir didesniu tėvų, ypač motinų, dalyvavimu darbo rinkoje.

Prancūzijoje vaikų ugdymas ir priežiūra iki 6 metų vyksta dviem etapais. Nuo gimimo iki 3 metų mažyliai paprastai lanko lopšėlius-darželius, dienos centrus, taip pat jie gali būti prižiūrimi namuose. Dažniausiai jais rūpinasi licencijuotos auklės. Dalį šios paslaugos apmoka tėvai, dalį dengia šeimos išmokų sistema. Jeigu vaikui samdoma auklė ir jai mokamas tam tikro dydžio atlyginimas, iki 85 proc. jo galima padengti iš vaiko priežiūros priemokos. Ta pati tvarka galioja, jei vaikas prižiūrimas institucijoje – iš priemokos galima padengti 85 proc. paslaugos kainos.⁸⁴ Nuo 3 metų visi prancūziukai privalo lankyti nemokamas ikimokyklinio ugdymo įstaigas, kuriose dirba valstybės apmokami mokytojai, o savivaldybės užtikrina patalpas, padėjęs bei popamokinę veiklą.⁸⁵

Kad šalyje gana gerai išplėtotą ankstyvoji vaikų priežiūra rodo ir statistika. 2023-iais 57,2 proc. mažylių iki trejų metų Prancūzijoje lankė oficialias vaikų priežiūros įstaigas. Šis rodiklis ženkliai aukštesnis nei ES vidurkis – 37,5 proc.⁸⁶

⁸¹ Service-public.fr. (n. d.). Quel est le barème de l'impôt sur le revenu? Prieiga per internetą: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F1419>

⁸² Il faut supprimer le quotient familial. (2013 m. kovo 19 d.). Prieiga per internetą: <https://www.inegalites.fr/Il-faut-supprimer-le-quotient-familial>

⁸³ Pando, A. (2024 m. vasario 26 d.). Fiscalité et famille : la Cour des comptes propose des évolutions. Prieiga per internetą: <https://www.actu-juridique.fr/fiscalite/fiscal-finances/fiscalite-et-famille-la-cour-des-comptes-propose-des-evolutions/>

⁸⁴ Allocations destinées aux familles. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/N156>

⁸⁵ From Early Childhood to Preschool Education in France- Gilles Pétreault. (2023). Prieiga per internetą: <https://omepworld.org/from-early-childhood-to-preschool-education-in-france-gilles-petreault/>

⁸⁶ European Commission. (2023). Education and Training Monitor 2024: France. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor/en/country-reports/france.html>

Tačiau sistema patiria tam tikrų sunkumų, pvz., ima trūkti vaikų priežiūros ir ugdymo specialistų. Vaikų priežiūrėtojų skaičius mažėja nuo 2013-ųjų metų. 2024 m. fiksuotas 10 tūkst. tokių specialistų stygius. Numatoma, kad padėtis blogės, nes iki 2030 m. į pensiją turėtų išeiti apie 120 tūkst. šios srities darbuotojų. Siekdama gerinti situaciją, **Vyriausybė 2023 m. įsipareigojo skirti 5,5 mlrd. eurų papildomoms vietoms vaikų darželiuose steigti** – iki 2027 m. planuojama įkurti 100 tūkst. naujų vietų. Iniciatyvos tikslas – 200 tūkst. naujų vietų iki 2030-ųjų. Taip pat paskelbta apie naujas priemones, skirtas padidinti ikimokyklinio ugdymo profesijų patrauklumą.⁸⁷

Pastebimas atotrūkis ir auganti nelygybė tarp besinaudojančių aptariamąja sistema ir neišgalinčių to daryti. Mažesniuose miestuose ir regionuose ankstyvos priežiūros galimybes riboja išteklių stoka – trūksta ikimokyklinių įstaigų ir vaikų priežiūros vietų, todėl šeimų pasirinkimas čia daug siauresnis nei didmiesčiuose. Prie problemos prisideda ir finansinės aplinkybės. Net 44 proc. paramos šeimai gavėjų ir 77 proc. šeimų, gyvenančių žemiau skurdo ribos, nesinaudoja jokiais vaikų priežiūros paslaugomis, nes jos tiesiog per brangios. Pavyzdžiui, šeimai, uždirbančiai vieną minimalią algą, auklės paslaugos kainuoja apie 13 proc. dienos pajamų, o šeimai, gaunančiai šešis minimalius atlyginimus – vos 5 proc. Valstybės išmokos šių skirtumų neišlygina.⁸⁸

Diskurse dažnai aptariamas ir **Vengrijos** pavyzdys. Pastaroji **šeimos politikos atžvilgiu vadinama viena dosniausių pasaulyje, nes skiria jai apie 5 proc. nuo BVP**.⁸⁹ Valstybės viešojoje erdvėje itin akcentuojama, kad populiacijos atsinaujinimas turi vykti per gimstamumą, o ne per imigraciją.⁹⁰

Pažymėtina, kad Vengrijai pavyko padidinti gimstamumą. **2010 m. 1,25 vaiko vienai moteriai siekęs šalies suminis gimstamumo rodiklis iki 2021 m. paaugo iki beveik 1,6**. Per dešimtmetį tai ištis įspūdingas apie 27 proc. augimas, nors kartų kaitai būtino 2,1 lygio nepasiekta.⁹¹

Vengrijoje šeimų politika grindžiama įvairiomis finansinėmis paskatomis. Viena jų – **mokesčių lengvatos**. Nuo 2020-ųjų motinos, auginančios 4 ir daugiau vaikų, atleistos nuo gyventojų pajamų mokesčio. Nuo 2026 metų pajamų mokesčio lengvatą žadama taikyti visoms mamoms, kurios augina bent du vaikus ir dar nėra sulaukusios 40 metų – ši lengvata galios visą jų gyvenimą. Vėliau, iki 2029-ųjų, ši tvarka bus palaipsniui praplėsta ir apims visas motinas, turinčias du ar daugiau vaikų, nepaisant amžiaus.⁹²

⁸⁷ Ten pat.

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ Lessons from Hungary's Failed Family Policy: Bigotry Impedes Success. By: Benjamin Kaiser. (2025 m. kovo 19 d.). Prieiga per internetą: <https://www.msuilr.org/new-blog/2025/3/19/lessons-from-hungarys-failed-family-policy-bigotry-impedes-success-by-benjamin-kaiser>

⁹⁰ Hungary's Orban vows defence of 'Christian' Europe. (2019 m. vasario 10 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.aljazeera.com/news/2019/2/10/hungarys-orban-vows-defence-of-christian-europe>

⁹¹ Lutz, W.; Sobotka, T., Zeman, K. (2024 m. kovo 4 d.). Evaluating pronatalist policies with TFR brings misleading conclusions: examples from Hungary. Prieiga per internetą: <https://www.niussp.org/fertility-and-reproduction/evaluating-pronatalist-policies-with-tfr-brings-misleading-conclusions-examples-fromhungary/>

⁹² Bent du vaikus turinčios vengrės atleidžiamos nuo pajamų mokesčio. (2025 m. balandžio 29 d.). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2549604/bent-du-vaikus-turincios-vengres-atleidziamos-nuo-pajamu-mokescio?srsId=AfmBOOpbwb5LgRBqDVxlwfcYidzjBTvxjDUDlag1usqnUZS4sG1kJpb6>

Finansuojamų motinystės atostogų tvarka taip pat labai palanki – jų trukmė – iki trejų metų, o pirmuosius šešis mėnesius motinystės išmokos gali prilygti buvusiam atlyginimui.⁹³

Kitos finansinės paskatos susijusios su **lengvatinėmis paskolomis ir dotacijomis**. Susituokusios poros, kurios laukiasi kūdikio arba jau augina vaiką, gali kreiptis dėl beprocentės paskolos iki 30 tūkst. eurų. Jei šeima susilauks trijų vaikų, ši skola gali būti panaikinta. Vyriausybė taip pat siūlo šeimoms lengvatines būsto paskolas su nustatyto dydžio įmoka. Šeimoms, auginančioms tris ir daugiau vaikų, yra galimybė gauti iki 127 tūkst. eurų dydžio paskolą. Be to, numatytos negrąžintinos dotacijos iki 37, 5 tūkst. eurų tiems, kurie nusprendžia persikelti gyventi į kaimiškąsias vietas.⁹⁴ Be to, šeimoms, auginančioms tris ar daugiau vaikų, gali būti skirta papildoma subsidija septynvičiam automobiliui įsigyti.⁹⁵

Vengrijos šeimos politika taip pat neišvengia kritikos. Pastebima, kad realiai ji naudingiausia tik daliai jau ir šiaip pasiturinčių vengrų. Nors imigrantai turi formalią prieigą prie paramos, ji praktiškai labiau pasiekama tiems, kurie jau turi ekonominį pagrindą po kojomis. Kai kurie demografai pabrėžia, kad tokia sistema padidina nelygybę ir sudaro sąlygas persikirstyti išteklius turtingųjų naudai. Esą pajamų mokesčio lengvata už ketvirtąjį vaiką ar būsto dotacijos nėra veiksmingos neturtingoms šeimoms – jos nepadengia realių išlaidų, o paramos būstui negali gauti neturintys santaupų pradiniam įnašui. Valstybės paramos trūkumas ypač juntamas ilgai reziduojančiose neturtingose imigrantų bendruomenėse, tarp kurių – apie 750 tūkst. Vengrijos romų bendruomenė.⁹⁶ Aptartosios priemonės sulaukia diskusijų dar ir dėl to, kad labiausiai palaiko tradicines šeimas.⁹⁷

Kaip matyti, šiuolaikinės valstybės, siekdamos pažaboti gimstamumo mažėjimą, įgyvendina įvairias skatinimo priemones, tačiau laukto rezultato jos neduoda – nepaisant pastangų, gimstamumo rodikliai daugelyje šalių toliau krinta, o visuomenės sensta.

6. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Praėjusiame amžiuje Europoje vyko reikšmingi gimstamumo statistikos pokyčiai – baigėsi vadinamasis pirmasis demografinis perėjimas ir ėmė ryškėti mažėjančio gyventojų prieaugio tendencijos. Demografinė raida Europoje ir kitose išsivysčiusiose šalyse reiškėsi keliais etapais – maždaug XIX a. pabaigoje prasidėjusi gimstamumo mažėjimo tendencija tęsėsi iki II pasaulinio karo pabaigos. Padėtis kiek pagerėjo vadinamojo „kūdikių bumo“ laikotarpiu. Tačiau XX a. pabaigoje gimstamumas ėmė mažėti ir ši kryptis tęsiasi iki šiol. Aptariamam procesui daugiausia įtakos turėjo urbanizacija, medicinos pažanga, kontracepcija, moterų išsilavinimas ir emancipacija, socialinių normų pasikeitimas bei vyraujantis

⁹³ Losonczy, M. (2025 m. gegužės 13 d.). Balázs Orbán to The Telegraph: 'This is how Hungary climbed the birth-rate rankings'. Prieiga per internetą: <https://www.hungarianconservative.com/articles/review/hungary-birth-rate-balazs-orban-the-telegraph/>

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Hungary's Orban vows defence of 'Christian' Europe. (2019 m. vasario 10 d.). Prieiga per internetą: <https://www.aljazeera.com/news/2019/2/10/hungarys-orban-vows-defence-of-christian-europe>

⁹⁶ Žr. 89 šaltinį.

⁹⁷ Fodor, E. (n. d.). Getting paid to have children: Hungary's 'carefare' regime. Prieiga per internetą: <https://theloop.ecpr.eu/getting-paid-to-have-children-hungarys-carefare-regime/>

ekonominis neužtikrintumas. Nors atskirų šalių gimstamumo mažėjimo tempai skyrėsi, bendra kryptis liko aiški – labiau planuojama motinystė (ir tėvystė), mažesnės šeimos ir svaresnė asmeninių bei ekonominių aplinkybių įtaka sprendimui turėti vaikų.

Pastaraisiais dešimtmečiais daugelis ekonomiškai išsivysčiusių ir vidutinių pajamų šalių visame pasaulyje susiduria su ryškiais demografiniais pokyčiais, tokiais kaip mažėjantis gimstamumas, visuomenės senėjimas, migracija ir kitais. Jų pasekmės, manoma, bus vis labiau juntamos tiek ekonomikoje, tiek socialinėje srityje. Esama tyrimų, kurie rodo, kad per artimiausius 25 metus apie 76 proc. pasaulio šalių gimstamumo rodikliai nukris iki lygio, neužtikrinančio kartų kaitos. Kai kurių mokslininkų teigimu, iki šio amžiaus pabaigos pasaulis pasidalys į dvi grupes – vieną sudarys šalys, nepajėgios išlaikyti vis labiau senstančių visuomenių, kitą – valstybės, patiriančios pernelyg spartų, sunkiai kontroliuojamą populiacijos augimą. Pasaulinės tendencijos rodo aiškų gimstamumo mažėjimą, nors atskirų regionų ir šalių situacijos labai įvairuoja. Išsivysčiusiose Europos, Šiaurės Amerikos, Rytų ir Pietryčių Azijos valstybėse gimstamumo rodikliai yra gerokai mažesni nei kartų kaitai būtinas lygis. Lotynų Amerikoje bei Artimuosiuose Rytuose per pastaruosius dešimtmečius įvyko demografus nustebinęs spartus gimstamumo lygio kritimas, o Užsachario Afrikoje atitinkami rodikliai vis dar išlieka aukščiausi pasaulyje ir lemia greičiausią gyventojų skaičiaus augimą.

Klausimas, ar skatinti gimstamumą – sudėtingas, mokslininkai bei ekspertai jį vertina nevienareikšmiškai. Vieniems kelia nerimą senstant visuomenei gresiančios ekonominės ir socialinės pasekmės, ypač – galimas darbo jėgos mažėjimas ir socialinės naštos augimas. Kiti vis dėlto ramina, kad dėl mažėjančio gimstamumo, netgi nesiekiančio kartų kaitos lygio, neverta pernelyg nuogąstauti, kaip tik atvirkščiai – tai gali būti palankus pokytis išteklių paskirstymo ir aplinkos tvarumo požiūriu. Gimstamumo mažėjimas dėl galimų neigiamų pasekmių neretai pavadinamas „demografinė laiko bomba“, todėl politikų kalbose dažnai skamba raginimas skatinti gimstamumą ir gerinti sąlygas šeimoms. Tačiau mokslininkai atkreipia dėmesį, kad valstybės politika gali tik iš dalies paveikti šeimų sprendimą susilaukti daugiau vaikų.

Mažėjantis gimstamumas daugeliui valstybių kelia didelį nerimą, nes šis reiškinys tiesiogiai veikia ekonomikos augimą, darbo jėgos pasiūlą ir socialinių sistemų tvarumą. Vyriausybės priverstos ieškoti būdų, kaip paskatinti šeimas turėti daugiau vaikų, todėl taikomos įvairios priemonės – nuo dosnių išmokų ir mokestinių lengvatų šeimoms iki subsidijų vaikų priežiūrai, ilgesnių motinystės bei tėvystės atostogų ar net paramos nevaisingumui gydyti. Tačiau praktika rodo, kad dauguma šių sprendimų tėra trumpalaikio poveikio arba išvis neduoda laukto rezultato – nepaisant pastangų, gimstamumo rodikliai daugelyje šalių toliau krinta, o visuomenės sensta.

Akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

- Apskritai gimstamumo mažėjimas yra daugialypis, aibės veiksnių lemiamas reiškinys, todėl ir gimstamumo skatinimo sprendimai turėtų būti kompleksiniai – apimti ne tik finansines paskatas, bet

ir socialinius, kultūrinius bei psichologinius aspektus. Kaip atskleidžia kai kurių valstybių patirtis, vien išmokos ar kitokia parama ilgalaikio pokyčio nesukuria, todėl **būtina stiprinti pozityvų visuomenės požiūrį į šeimą, tėvystę ir motinystę**, akcentuoti, kad vaikų auginimas yra prasminga gyvenimo dalis, o ne kliūtis savirealizacijai. Taip pat svarbu **kurti lankstesnes darbo sąlygas**, leidžiančias derinti profesinį ir šeiminių gyvenimą. Prasminga **daugiau investuoti į prieinamą ir kokybišką vaikų priežiūros bei ugdymo sistemą**, kuri užtikrintų tiek vaikų gerovę, tiek tėvų galimybes dalyvauti darbo rinkoje. Reikėtų nepamiršti **psichologinės paramos jaunoms šeimoms**, stiprinti jų emocinį atsparumą ir socialinę atramą.

- Mažėjantis gimstamumas savaime nebūtinai turi stabdyti ekonomikos augimą, tačiau siekiant išvengti nepageidaujamo kintančios demografinės situacijos efekto ūkiui taip pat būtinas naujas kompleksiškas požiūris. Tradicinis modelis, grindžiamas nuolatiniu populiacijos augimu, ilgainiui gali tapti nepakankamas, todėl **vis labiau pabrėžiama darbo našumo, inovacijų ir žinių ekonomikos plėtros svarba**. Mažesnė, bet labiau kvalifikuotos darbo jėgos pasiūla galėtų sukurti daugiau vertės, jeigu visuomenė **kryptingai investuotų į švietimą, technologijas ir mokymąsi visą gyvenimą**. Esant mažam gimstamumui ekonomikos augimą galėtų palaikyti **platesnis visuomenės grupių, kurių potencialas iki šiol buvo neišnaudotas, pvz., vyresnių darbuotojų, moterų ir kt., įsitraukimas į darbo rinką**. Globalizacijos kontekste vis dažniau diskutuojama ir apie tikslinės **migracijos politiką** – jaunų žmonių, kurie galėtų kompensuoti vietinės darbo jėgos stygių, pritraukimą iš kitų regionų. Vis dėlto, ši galimybė dažnai įvardijama kaip papildoma priemonė, kuri gali būti veiksminga tik kartu taikant įvairių priemonių kompleksą. Galiausiai manoma, kad ekonomikos augimą galima palaikyti **orientuojantis į aukštos pridėtinės vertės sektorius**, kuriuose lemiamą vaidmenį atlieka kūrybiškumas, žinios ir gebėjimas generuoti naujas idėjas, o ne vien darbo jėgos išteklių gausa. Trumpiau tariant, platesnis į ateitį nukreiptas žvilgsnis galėtų padėti išlaikyti ekonominį gyvybingumą mažėjančio gimstamumo sąlygomis.